

[Odluka (katolické) církve od státu]

88-286 – 88-290

V průvodním dopise se najde mnoho bodů, které nutí k zamyšlení. Jako samozřejmá se předkládá myšlenka resp. požadavek odluky církve od státu. Nedovedu si představit, že katolík může s takovou myšlenkou přijít, aniž by se vyslovil, z jakých předpokladů vychází, na čem tuto katolické církvi dlouho zcela cizí myšlenku zakládá, a zejména aniž by se v kritickém odstupu vyslovil k dosavadní tradiční katolické představě, která platila až do konce první světové války zcela bez výhrad a omezení (příslušnost ke katolické církvi byla předpokladem pro práci ve státních službách atd.). Ještě v průběhu první republiky cítili katolíci úkorně, že církvi nebyla zachována nadále privilegia, která si chtěla podržet i po rozpadu Rakouska a vzniku Československé republiky. Právě odluka od státu byla považována katolíky a zejména katolickou hierarchií za útok proti katolické církvi. Usilují dnes katolíci o odluku jen proto, že to je za dané situace oportunní, anebo mají závažné a principiální důvody? Pak ovšem tyto důvody musejí aplikovat také na minulost a od dřívějších postojů se distancovat. Zároveň by se neměli zejména v této věci tvářit jako předbojovníci, ale měli by se přiznat k solidaritě s těmi, kteří myšlenku „svobodné církve ve svobodném státě“ drželi, hájili a prosazovali již mnohem dříve než oni. Myšlenka odluky státu od církve a církve od státu je v moderní době především a možná výhradně myšlenkou protestantskou. Necháme ovšem stranou dobu zápasů o investitu a politické úsilí o emancipaci státu z církevní nadvlády – tam byly hnací síly docela jiné a v podstatě cizí vskutku duchovnímu zápasu. Ideové zdůvodnění nutnosti, aby se církev omezila na své duchovní poslání, je postupně vyostřováno od prvních ještě dobře katolických reformních proudů až po vyostření reformací.

Otázka církevních tajemníků musí být podrobena zvláštní analýze. Církevní tajemník musí být oboustranně respektovatelným a pro obě strany důvěryhodným prostředníkem mezi státními úřady a církvemi. Je absurdní, aby byl církevní tajemník přijímán ze strany církve a věřících s nedůvěrou a obavami, a ještě absurdnější je, aby se stal jen výkonným orgánem státní moci či dokonce aby byl podřízen stranické disciplíně (když strana je atheistická a militantně protináboženská). Již okolnost, že je někdo členem KSČ, by ho měla diskvalifikovat pro uplatnění ve funkci církevního tajemníka. Navíc církevním tajemníkem může být uspokojujícím způsobem (věcně posuzováno) jen ten, kdo se dobře vyzná v církevních záležitostech, a tak by to přednostně měli být aktivní členové církve, pochopitelně navíc požívající důvěru státních orgánů. Tak tomu bývalo dříve a je tomu tak v civilizovaných státech. Církevní tajemník nemá být chápán jako orgán dohledu nad církvemi, nýbrž právě jako prostředník, usnadňující oboustranně komunikaci mezi státem a církvemi a napomáhající překonávat potíže, vyplývající z podstaty odlišnosti obou partnerů, tím, že zná dobře obě stany a umí se vyhnout zbytečným konfliktům, jež vznikají nezaviněně a nechtěně s té či oné strany. V současné době je tajemník výkonným orgánem represí a omezování života církví. To se odráží také v tom, že neexistuje cesta, jak se právně či soudně domoci nápravy nesprávných rozhodnutí, jakožto vůbec chybí jakákoliv právní regulace způsobů státního dohledu nad církvemi (už ten termín!). Vše visí na zákonu o hospodářském dohledu, a z toho se nezákonně vyvozuje rozsáhlé spektrum intervencí a všeho druhu vměšování státu do nesporně vnitřních záležitostí církví.

Průvodní list, psaný zřejmě jednou osobou (v singuláru), podle místa (Lutopecny) nejspíš Augustinem Navrátillem jako autorem, je řada bodů méně šťastných i vysloveně nešťastných. Jedním z posledních je zdůvodnění, proč v 31 bodech

není obsažena kritika na adresu státních úřadů. Říká se, že důvodem je obava, že by iniciátoři a rozšiřovatelé mohli být obviněni z trestných činů. Domnívám se, že existuje ještě mnohem vážnější důvod, proč kritika na adresu státních úřadů není mezi prioritami, na kterých záleží, aby byly ventilovány na prvním místě a co nejdříve. Po mém soudu první povinností a vnitřním závazkem každé církve je připravenost k pokání, ke změně smýšlení a pak v důsledku toho i celého života. Bylo by asi scestné – nebo alespoň až nepřiměřeně tvrdé – vyzývat k pokání ty, kteří jsou právě předmětem nejhrubších represí (i když tak zcela od místa to také není, jak ukazuje nejeden příklad starozákonních proroků). Nicméně situace se natolik změnila, že katolíci se dnes u nás nejen cítí jako domáci (což je novinka, které by si měl každý, především však komunisté jako politicky k tomu zvlášť povolání (i když spíše samozvaní) uvědomit a vážít, oceňovat ji), ale po dlouhé době ochutnávají kus vlastní síly, kus svébytnosti. A tu si myslím, že je svrchovaně na místě jim docela jasně říci, že nemohou pravdivě vidět situaci, jako jednostranně vyvolanou a způsobenou ze strany státních orgánů resp. komunistickou stranou a její ideologií. Jestliže pisatel dopisu říká, že „naší taktikou je zcela úplná otevřenost, přímota, a to ve všem a vůči všem“, pak je z toho třeba vyvodit to základní: není žádné skutečné otevřenosti a přímoty, jestliže především není zaměřena na sebe a na své, na vlastní vedení.

Vlastní síla se ukazuje vždycky v tom, že je kritická především sama k sobě. Jinak je nutno ji přičíst převážně na účet okolností. To, že tlak státních a stranických orgánů na církve a křesťany (a jiné náboženské společnosti) je slabší, že panuje nejistota o příštích směrnicích a nových liniích, vytváří sice v jistém smyslu příznivější situaci, ale vnitřní síly to těm, kteří dosud byli hlavně předmětem represí, to nikterak nepřidá. Rozhodující zdroje síly nemohou být hledány v okolnostech, ale musí být nalezeny v církvi a ve věřící obci samotné.

Pochopitelně církve i jejich členstvo věří, že ani tu nejde o sílu, která pramení v nich samotných, nýbrž že jde o duchovní dar, který lze jen přijmout. Ale tím se problém ještě dále vyostřuje. Církve a jednotliví věřící, obdarováni silou (mocí), která není založena „v lejtkách muže udatného“, se nemá právo cítit příliš „na koni“, protože tváří v tvář onomu daru, který přichází z milosti a tedy zdarma, si musí uvědomit svou nehodnotu. A v takové situaci, kdy je člověk nehodný obdarován tím, že je uznán za hodného povolání, kdy mu jeho nehodnota je prominuta a kdy je pověřen významným posláním, není zcela přiměřené a vhodné, aby začal nejdříve kritizovat a obviňovat ty druhé (třeba se právě jim zatím oné milosti nedostalo). Jako byla situace katolíků v první republice nesnadná (a ovšem víme dobře, že byla nesnadná především subjektivně, tj. že katolická církev nebyla dost připravena se otevřít perspektivám, kterých se dnes naopak dovolává!), tak je nesnadná také situace dnešních komunistů a komunistické strany, když stojí před nutností se vzdát svých nezákonně získaných privilegií. Katolíci by proto měli jevit víc porozumění vzhledem k vlastním zkušenostem.

Dost podivné je zdůvodnění, proč požadavek náhradní vojenské služby nebyl zahrnut mezi body, uvedené v petici: „protože se přímo netýká vztahu mezi církví a státem“. Tento argument je nepochopitelný především proto, že tam, kde se mluví o vztazích mezi církví a státem, jde o konkrétní církevní organizaci a nikoliv o „Církev svatou“ (všeobecnou, neviditelnou). Neviditelná církev nemůže mít žádné a žádným způsobem právně vyjádřitelné vztahy se státem. Proto taková konkrétní církevní organizace není také ničím jiným než společenstvím členů, a to jak obyčejných, tak kněží a funkcionářů církevní hierarchie. To pak znamená, že všechno, co se týká členů církve jakožto křesťanů, náleží do oboru legitimního jednání mezi státem a církví. Pro křesťana, který bere dostatečně vážně příkaz „nezabiješ“, je vojenská služba i v míru a tím spíše ve válce nebo v

ozbrojeném konfliktu velkým problémem a zatížením svědomí. Nikdo nemá právo křesťanovo svědomí lámat, stát musí respektovat, jestliže někdo nechce vykonávat vojenskou službu se zbraní v ruce. Jediné, oč má právo usilovat, je, aby se mladí muži neschovávali za záminky a nepředstírali nouzi svědomí jen proto, že to je pro ně nějak výhodné. Stát má právo vystavit odpěrače služby se zbraní takovým nevýhodám, aby učinil nepravděpodobným, že by je na sebe byli ochotni brát i mladí lidé bez opravdového přesvědčení o nepřípustnosti toho, aby se člověk postavil proti druhému se zbraní v ruce a aby se pokoušel ho zabít nebo těžce ranit. Komu svědomí nedá, bude ochoten i nějakých obětí. To by však nebylo přípustné zvyšovat ony nevýhody do takové míry, aby se staly zastrašováním. Nicméně to je problematika, která nutně patří do souboru otázek vztahu mezi státem a věřícími občany, mezi státem a církvemi.

22. II. 88